

Тваринництво, ветеринарна медицина

УДК 639.2.03
© 2012

Д.С. Христенко,
кандидат
біологічних наук
Інститут рибного
господарства НААН

СУЧАСНИЙ СТАН СЕГМЕНТА СПЕЦІАЛЬНИХ ТОВАРНИХ РИБНИХ ГОСПОДАРСТВ У РИБОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗІ

Розкрито суть спеціальних товарних рибних господарств і причини, які сприяли їхньому стрімкому розвитку в Україні. Досліджено їхні основні господарські показники і встановлено значення для рибної галузі. Показано переваги цього виду діяльності перед традиційним риболовецьким промислом на водосховищах Дніпра.

Україна за кількістю малих прісноводних водойм нерибогосподарського призначення на одиницю площі займає перше місце у Європі [7]. Нині в країні значно підвищився інтерес до рибогосподарського використання таких водних об'єктів. Їхня переважна кількість є спадщиною колишнього СРСР, коли бурхливий розвиток народного господарства потребував забезпечення в іригації, водопостачанні, охолодженні різноманітного устаткування тощо. Головним недоліком цих водойм є те, що більшість із них не спускні і не придатні для розведення та вирощування риби за інтенсивною, напівінтенсивною і пасовищною технологією, які можуть забезпечити більшу рибопродуктивність [6]. До того ж чинне законодавство України фактично непрямо забороняє ведення зазначених технологій рибництва у спеціально непристосованих водоймах [2]. Фактично, спеціальні товарні рибні господарства або організація традиційного промислу — єдиний спосіб господарювання на цих водоймах.

Унаслідок сучасних змін у сільськогосподарській галузі переважна кількість досліджуваних водойм втратила своє пряме призначення і здебільшого їхнє використання пов'язане зі здійсненням любительського і браконьєрського лову риби, що суперечить чинному законодавству України. До того ж неконтрольоване вилучення водних живих ресурсів небезпечно для екосистеми й іхтіофауни водойм, що також свідчить про актуальність і своєчасність проведених робіт.

Мета роботи — встановити законні способи

і перспективи використання наявного фонду малих водойм для потреб рибного господарства.

Об'єкт і методи досліджень. Об'єктом досліджень були малі прісноводні водойми не рибогосподарського призначення. Для дослідження було використано результати госпрозрахункових тематик відділу вивчення біоресурсів водосховищ Інституту рибного господарства НААН за 2000–2011 рр., виконаних за загальноновизначеними гідрологічними, гідрохімічними, гідробіологічними, іхтіологічними та біостатистичними методиками, адаптованими до умов малих і середніх водосховищ [3–5], статистичні матеріали Держрибагентства, Головних державних управлінь рибохорони щодо кількості, поширення й основних господарських показників спеціальних товарних рибних господарств (СТРГ).

Результати та їх обговорення. Україна має досить великий промисловий вилов на водосховищах дніпровського каскаду. Водночас останнім часом бурхливо розвивається освоєння малих водойм. Ведення СТРГ передбачає вирощування найпоширеніших об'єктів прісноводної аквакультури за екстенсивною технологією та невиснажливу промислову експлуатацію наявного запасу аборигенних видів. Отже, цей вид діяльності має ознаки рибальства і рибництва.

Безпосередній порядок створення та функціонування господарств в режимі СТРГ регламентується інструкцією [2]. Згідно із зазначеним документом базовими положеннями під час створення СТРГ є вирощування риби виключ-

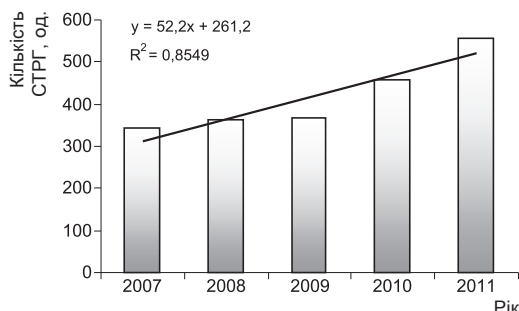

Рис. 1. Кількість СТРГ в Україні (2007–2011 рр.)

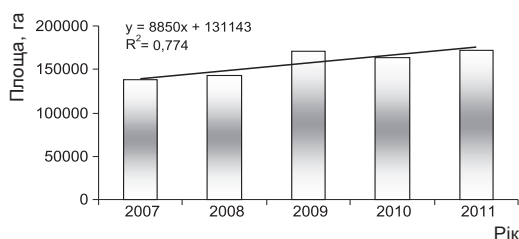

Рис. 2. Площа СТРГ в Україні (2007–2011 рр.)

но на природній кормовій базі та заборона скидання води для облову. Вилів товарної риби здійснюється у звичайному промисловому режимі, тобто фактично цей вид господарювання — рибальство з проведенням заходів із рибоохорони, зариблення, забезпечення природного відтворення водних біоресурсів, підтримання санітарного стану водойми і запобігання задусі. Приблизно за такою самою схемою (зариблення та вилів) нині експлуатуються і великі внутрішні рибогосподарські водойми, зокрема дніпровські водосховища. Відмінність СТРГ полягає в тому, що в цих господарствах на частку вселенців, за нашими даними, припадає у середньому не менше 80% загального улову (на дніпровських водосховищах цей показник не перевищує 10–15%). Це сприяє зменшенню антропогенного тиску на аборигенну іхтіофауну способом перенесення основної господарської діяльності користувача (промислового, любительського і спортивного рибальства) на інтродуцентів. До того ж, позитивним у СТРГ також є те, що зариблення та вилів здійснюються одним користувачем, а сам режим цього господарства діє упродовж 10 років. Це дає змогу довгострокового планування господарської діяльності і наявності конкретної фізичної або юридичної особи, відповідальної за стан окремої водойми.

Отже, ефективному освоєнню підприємствами різних форм власності і приватними підприємцями, вважаємо, сприяють такі чинники:

невеликі акваторії, які дають змогу достатньо ефективно здійснювати рибоохоронні заходи; відносна доступність посадкового матеріалу; можливість організації промислового, любительського і спортивного рибальства; наявність попиту на прісноводну рибу; довготермінове планування господарської діяльності; складність організації традиційного промислу.

Зазначене вище сприяло стрімкому розвитку подібного роду господарювання на водоймах (рис. 1).

За останні 5 років загальна кількість СТРГ в Україні має статистично достовірну стійку тенденцію до зростання, що є свідченням сприятливих умов для розвитку цього роду господарської діяльності. Для об'єктивнішого аналізу масштабності цієї господарської діяльності доцільніше використати не саму кількість господарств, а загальну площу їхньої водної поверхні. Виявлено динаміку збільшення площ СТРГ (рис. 2).

Показники рис. 2 свідчать, що загальній площі СТРГ також властива тенденція до збільшення, але не така стрімка, як у кількості. Це може бути свідченням того, що останнім часом активізувалося використання водойм, невеликих за площею (менше 100 га), утримання і контроль над якими здійснювати набагато легше, ніж на більших водних об'єктах.

Для встановлення значення СТРГ для рибної галузі України проаналізовано динаміку їх виліву за досліджуваний період. Як і попереднім показникам, їй також була властива тенденція до збільшення (рис. 3).

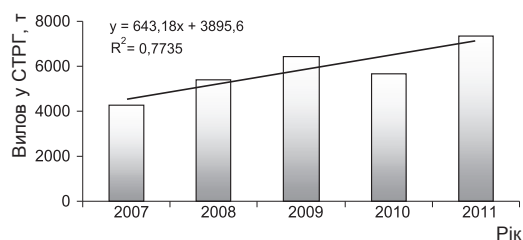

Рис. 3. Вилів риби та інших водних живих ресурсів у СТРГ (2007–2011 рр.)

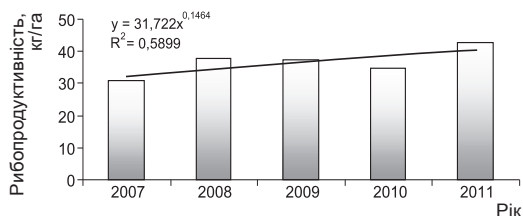

Рис. 4. Рибопродуктивність СТРГ (2007–2011 рр.)

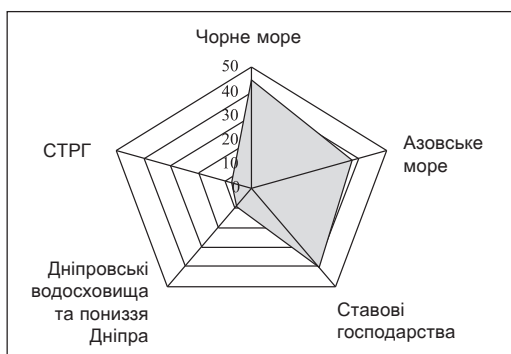

Рис. 5. Загальний промисловий вилов водних живих ресурсів у рибогосподарських об'єктах України, тис. т

Для визначення ефективності використання наявних природних ресурсів проаналізовано рибопродуктивність досліджуваних господарств (рис. 4).

З рис. 4 видно, що за зазначеним показником СТГ України знаходяться на дуже низькій

позиції — середньорічна за 2007–2011 рр. — $36,7 \pm 4,1$ кг/га. Це майже у 1,5 раза більше, ніж фактичний показник за аналогічний період для водосховищ дніпровського каскаду ($20,9 \pm 7,9$ кг/га), але набагато менше, ніж плановий для екстенсивної технології [1].

Для встановлення сегмента СТГ у рибогосподарській галузі України проаналізовано їхню частку в загальному промисловому вилові країни. На рис. 5 наведено офіційні статистичні дані щодо вилову риби користувачами усіх форм власності у різних рибогосподарських водоймах України.

СТГ займають близько 5% від загально-го промислового вилову нашої країни і їхня частка наближається до водосховищ дніпровського каскаду та пониззя Дніпра. Беручи до уваги, що близько 40% СТГ молодше 3-х років і вони ще не вийшли на максимальну планову рибопродуктивність, можна спрогнозувати високу ймовірність збільшення їхніх виловів у найближчі 2–3 роки, що може компенсувати ймовірне зниження виловів на дніпровському каскаді.

Висновки

Реалії сучасної економіки та особливості законодавства України сприяли розвитку спеціальних товарних рибних господарств у нашій державі, про що свідчить стрімке збільшення їхньої кількості, площі, вилову і рибопродуктивності. Створення СТГ сприяє поліпшенню екологічного і санітарного стану водойм, оскільки є чіткий перелік меліоративних, санітарних та інших заходів і конкретна фізична або юридична особа, відповідальна за стан окремої водойми упродовж

10-ти років. Ведення СТГ сприяє зменшенню антропогенного тиску на аборигенну іхтіофауну завдяки переорієнтації рибалок на вилучення інтродукованих видів.

Частка вилову СТГ становить 5% від загального промислового вилову України. Враховуючи той факт, що 40% господарств молодше 3-х років і ще не вийшли на максимальні показники, то можна припустити значну ймовірність збільшення значення досліджуваних господарств у майбутньому.

Бібліографія

1. Гринжєвський М.В. Аквакультура України/ М.В. Гринжєвський. — Львів: Вільна Україна, 1998. — 365 с.
2. Інструкція «Про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах». Затв. наказом Держкомрибгоспу України від 15.01.2008 р. № 4, зареєстр. Міністром України 28.01.2008, № 64/14755. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0064-08>, вільний.
3. Методи гідроекологічних досліджень поверхневих вод/О.М. Арсан, О.А. Давидов, Т.А. Дяченко та ін.; за ред. В.Д. Романенка. — К.: Логос, 2006. — 408 с.

4. Методика збору і обробки іхтіологічних і гідробіологічних матеріалів з метою визначення лімітів промислового вилучення риб з великих водосховищ і лиманів України: № 166: Затв. наказом Держкомрибгоспу України 15.12.98. — К., 1998. — 47 с.
5. Методика прогнозування вилову риби в озерах, річках та водосховищах. — М.: ВНИИПРХ, 1982. — 46 с.
6. Пилипенко Ю.В. Екологія малих водосховищ Степу України/Ю.В. Пилипенко. — Херсон: Олді-Плюс, 2007. — 265 с.
7. Пилипенко Ю.В. Малі водосховища — як компонент рибогосподарського фонду України/ Ю.В. Пилипенко//Рибне госп-во.— К., 1999. — Вип. 51. — С. 67–69.